

OHUSTATUD TÕUD

Maaelu Arengu Euroopa
Põllumajandusfond:
Euroopa investeringud
maapiirkondadesse

OHUSTATUD TÕUD

Välja andnud Põllumajandusministeerium

Fotod Ago Ruus, Arvi Kriis, Käde Kalamees ja Krista Sepp

Täname: Heldur Peterson, Andres Kallaste, Krista Sepp, Käde Kalamees,
Ago Ruus, Heiki Raudla, Maarja Tuimann, Hanna Kreen, Haldja Viinalass

Kujundanud Hele Hanson-Penu / Ecoprint

Trükitud AS Pajo

ISBN 978–9985–9791–2–9 (trükis)

ISBN 978–9985–9791–3–6 (online)

Tallinn 2010

SISUKORD

Eesti maatõugu veis	4
Üldist	4
Ajalugu	4
Eesti maakari tänapäeval.....	9
Eesti hobune	10
Üldist	10
Töökas ja vastupidav hobune.....	10
Kuulus juba ennemuiste	11
Suur tööjõud	13
Eesti hobune tänapäeval	15
Eesti raskeveohobune	16
Üldist	16
Tugev ja sõbralik hobune.....	16
Ardennist raskeveohobuseks	17
Raskeveohobune tänapäeval.....	21
Tori hobune	23
Üldist	23
Ajalugu	24
Tori hobune tänapäeval	27
Eesti vutt	23
Üldist	29
Vutikasvatus Eestis.....	30
Eesti vutt tänapäeval.....	31

EESTI MAATÕUGU VEIS

EESTI MAATÕUGU VEISEL ON MEIE RAHVAGA SARNANE MINEVIK

Tõu nimetus: eesti maatõugu veis

Tõuraamatu ja -seltsi asutamisaasta, koht: 1920, Pärnu

Levikuala: üle Eesti, rohkem Pärnu-, Saare- ja Raplamaal

Populatsiooni suurus (2006): ca 1800

Aretusorganisatsioon: Eesti Maakarja Kasvatajate Selts

Üldist

Eesti maatõugu veisel on olnud raske, aga huvitav saatus, mis sarnaneb paljuski eesti rahva saatusega. See tõug on kujunenud välja kohalikust aborigeenest karjast sajandite jooksul ning säilitanud erinevate katsumuste kiuste mitmeid tunnuseid – iseäraliku välimuse ja piima eripära.

Maatõugu veise tunneb ära ühtlase valkjaspunase värvuse, nudi pea ja tugevate jalgade järgi. Tema kasv on väiksem kui moodsates Eesti piimafarmides peetavatel mustakirjudel ja punastel piimaandjatel.

Iseloomult on maakarja veis sõbralik, loomult uudishimulik, aga sealjuures isepäine ning tugeva karjainstinktiga. Teiste piimaveisetõugudega koospidamisel on ta väiksemast kasvust ja nudipäisusest hoolimata sageli karja juhiks. Ohu korral võtavad maatõugu veised ringkaitsesse ja peletavad kiskja või muu ohuallika üheskoos eemale.

Kuna ta on valiv sööda suhtes, esineb tal ka vähem seedehaigusi. Peale selle on ta pidamistingimuste osas vähenõudlik, pika ea ja kerge poegimisega. Maakarja veiste puhul tuleb ette vähem surnult sündi kui teistel Eestis

kasvatatavatel veisetõugudel. Tema piim on kõrge rasva-, valgu- ja suhkruisaldusega ning sobib hästi juustu, kohupiima ja jogurti valmistamiseks.

Eesti maatõugu veis on eesti rahva kultuuripärand. Seda veisetõugu peetakse eelmistel sajanditel Eesti- ja Liivimaal levinud aborigeense veise lähimaks otseseks järeltulijaks. Eestlane on pidanud neid veiseid, sest kohalik tõug on olnud siinsetes karmides tingimustes kõige vastupidavam.

Tema sihipärase aretusega on tegeletud alates eelmise sajandi algusest. Enne Teist maailmasõda oli Eesti taludes 20 000 maakarja veist, kuid ajalookeeriste käigus on neid praegu järel kõigest pooleteise tuhande ümber. Nendest alla poole tuhande on tõupuhtad põlvnemisandmetega loomad. Väikese arvukuse tõttu kuulub ta ohustatud tõugude hulka. Sellele vaatamata on väike, nudipäine, valkjaspunane veis leidnud veisekasvatuses oma kindla koha – juba 1977. aastast moodustab see tõug stabiilselt 0,4% kõigist Eestis peetavatest piimaveistest.

Alates 2000. a on maatõugu veiste kasvatamist riiklikult toetatud. Suuresti tänu sellele, aga kindlasti ka maakarja kasvatajate entusiasmile, on hakanud maatõugu veiste arv tasapisi suurenema.

Ajalugu

Kuni 19. saj pidasid eesti talupojad aborigeenset karja. Lehmad olid väikesed (200–300 kg), kirjud, küütselgsed ning sarvilised ja andsid vähe piima (450–500 kg/a). Loomi peeti peamiselt sõnniku saamiseks.

EESTI MAATÕUGU VEIS

19. saj algul hakati tooma Eestisse erinevat tõugu suguloomi Lääne-Euroopast. Need segunesid kohaliku karjaga, kaotasid sealjuures oma tõu iseärasused ning hävitasid suures osas ka kohaliku aborigeenise veisekarja põhitunnused.

Sihikindel aretustöö eesti maatõu loomiseks algas 1910. a, kui Eestisse toodi läänesoome tõugu sugupulle. Läänesoome paremaid pulle kasutati eesti maakarja parandamisel seetõttu, et neid tõuge peeti omavahel suguluses olevateks. Lisaks oli määravaks loomade meeldiv välimik – valkjabeež värvus ja sarvitu pea.

Aastatel 1913–1914 viidi läbi ekspeditsioon tüüpiliste kohalike veiste leidmiseks. Kokku uuriti ja mõõdeti 1315 veist, neid iseloomustas väike kasv, ja nende keskmine piimatoodang oli ca 1500 kg aastas. Värvuselt oli nii ühetoonilisi beeže, punaseid, mustakirjusid kui küütselgseid loomi, sarvilisi ja nudisid.

1920. a asutati Eesti Maakarja Kasvatajate Selts, mille eesmärgiks sai kujundada välja eesti maatõugu veis, kellel pidi olema keskmine kehakaal ja tugev kehaehitus, hea vastupidavus kohalikele kliimatingimustele ja tugev tervis, samuti suur toodanguvõime ja kõrge rasvasisaldus piimas, valkjabeež värvus ja nudi pea.

1930. aastateks oligi aretustöö vilju näha – tõukarjade loomad nägid välja nii nagu ette nähtud, samuti oli

piimatoodang tunduvalt tõusnud. Sõja, okupatsioonide ja kollektiviseerimise tagajärjel soikus aretustöö, hävis palju tõuloomi ning kari pillutati rajoonidesse laiali. Eesti Maakarja Kasvatajate Seltsi tegevus peatus.

Erinevates majandites olevad maatõugu veised koondati siiski kokku Pärivere sovhoosi, millest kujunes eesti maakarja aretus- ja säilituskeskus. 1968. a oli Eestis järel veel ca 1050 maatõugu lehma.

Kuna loomade arv oli väike, tekkis sugulusaretuse oht. Selle ärahoidmiseks osteti verevärskenduseks sisse džörsi tõugu

EESTI MAATÕUGU VEIS

Pärnumaal Kurgjal asuv C. R. Jakobsoni talumuuseum propageerib teiste Eesti põllumajandustraditsioonide kõrval ka maatõugu veist. Pildil muuseumi direktor Heldur Hiis koos kohaliku maakarjaga.

pullu. Tüübilt ja välimuselt eesti maakarjale üsna sarnase džõrsi tõuga parandati oluliselt eesti maakarja piimaandi ning udara kuju.

1980. aastatel katsetati ristamist veel šviitsi, äärširi, punasekirju holsteini ja läänesoome pullidega.

Eesti Maakarja Kasvatajate Selts taasasutati 1989. a. Selts hakkas korraldama maakarja tõuaretuse juhtimist, töö jätkus säilinud loomadega endistel põhimõtetel.

1990. aastatel kasutati taas ristamiseks džõrsi pullu, verevärskenduseks soetati kaks rootsi punase nudi tõu pulli, kelle järglased on maatõu-tüübilised ja samuti nudid. Sisse

EESTI MAATÕUGU VEIS

Karjamaale ja tagasi liigub kari kindlas järjekorras.

EESTI MAATÕUGU VEIS

Maakarja vasikad on terved ja tugevad.

osteti läänesoome pullide spermat. 1995–2005 oli kasutusel ka 69 kodumaise pulli sperma. Nii suudeti vältida sugulusaretust ning parandada maatõu geneetilisi omadusi.

1990. aastate teisel poolel tabas maakarja aretajaid veel üks tagasilööök – maatõu farmides ei suudetud täita kõikidele Eesti piimaveise tõugudele kehtestatud ühesugust piimatoodangu nõuet, seetõttu jäädi piimalehmatoetusest ilma. Suuremates farmides hakkas maakarja veiste arv vähenema.

Parematele loomadele õnnestus siiski leida uued omanikud ja nii suudeti loomad päästa.

1990. aastate lõpul võis märgata maakarja piimatoodangu tõusu ning selle sajandi algul stabiliseerus aastane piimatoodang ca 4000 kg lähedale. Lanksaare talus ja Põlula Katsefarmis läbiviidud katsete kohaselt võib maatõugu veis lüpsta ka üle 9000 kg piima aastas.

EESTI MAATÕUGU VEIS

Eesti maakari tänapäeval

Eesti maatõugu veiste aretus- ja säilitusprogramm kinnitati 2004. a. Eesti riik väärtustab eesti kohalikke ohustatud tõugusid ning maksab nende kasvatajatele toetust. Nii sai eesti maatõugu lehma kasvataja aastatel 2000–2004 kõrgendatud määraga piimalehmatoetust. Alates 2005. a toetatakse maatõugu veiste pidamist põllumajandusliku keskkonnatoetuse raames. Rahaline abi on suurendanud selle töu arvukust.

Piimauuringud on näidanud, et maakarja lehmade piima koostis annab võimaluse töötada välja kvaliteetseid nišitooteid – juustu, kohupiima ja jogurtit. Selle heaks näiteks on perekond Veidenbergi tegevus Viljandimaal Pajumäe talus, kus valmistatakse erinevaid kohupiimakreeme ja jogurteid.

Maakari on leidnud kindla koha loodushoius rannaniitude ja looduskaitsealade hooldamisel. Praegu karjatatakse maakarja veiseid Matsalu ja Nigula looduskaitsealadel ning Saaremaa ja Ruhnu rannaniitudel. Nii säilib maakasutus ka põllumajanduslikult ebasoodsamates piirkondades, samuti nende alade bioloogiline ja maastikuline mitmekesisus. Maakarja nudi lehm on vaatamisväärsus ka turistidele.

Praegu peetakse maakarja lehma põhiliselt oma pere piima tarvis, seetõttu on enamik maakarjasid kuni kolmepealised. Rohkem kui nelja lehmaga farme on kõigest veerandsaja ringis. Suurim neist on Kristo Vahenurmele kuuluv enam kui 100-pealine tõufarm Pärnumaal (2006. a andmetel).

Eesti maakarja tõufarmiks saab majapidamine või ettevõte, kus täidetakse Eesti Maakarja Kasvatajate Seltsi poolt välja töötatud nõudeid ja mille ülevaatusel hinnatakse veiste tõuraamatusse kuulumist, toodangulisi näitajaid, esmapoegimise vanust, näitustest osavõttu, karja tervist ja üldmuljet. Tõuraamatusse kantavad pullid ja nende emad peavad olema geneetiliselt uuritud. 2005. a koosnes eesti maakarja tõufarmide nimekiri 21 majapidamisest, 2006. a oli hinnatud tõufarme juba 26.

EESTI HOBUNE ON OSA MEIE RAHVAPÄRIMUSEST

Tõu nimetus: eesti hobune

Tõuraamatu ja -seltsi asutamisaasta, koht: 1921, Haapsalu

Levikuala: peamiselt Lääne-Eesti saared, vähem Mandri-Eesti

Põhilised kasutusalaad: ponisport, harrastus- ja hobiratsutamise, turism ja väikepõllumajandus

Populatsiooni suurus (2006): ca 1400

Aretusorganisatsioon: Eesti Hobusekasvatajate Selts

Üldist

Eesti hobune on iidne hobusetõug, mis on nii vana, et selle päritolu kohta puuduvad täpsed andmed. Ta on põhjameetsahobusetüüpi, madalajalgne, pika kere ja tugeva kehaehitusega. Suuruselt sobib ta poniklassi. Pea on laia otsmiku, lühikeste kõrvade, elavate silmade ja lihaseliste lõuapärade. Kael on lühike, lihaseline ja tiheda lakaga, turi madal, selg sirge, rinnakorv ja kõht mahukad. Jalad on lihaselised, tugevate kõõluste ja liigestega, kabjad tugeva sarvega. Värvuseid on eesti hobusel palju: kõrb, raudjas, must, hall, kollane, aga ka võik või hiirjas, selga ehib tihti tume jutt.

Töökas ja vastupidav hobune

Eesti hobuse samm on hoogne, tema iseloom on sõbralik ja loomus energiline. Ta on hästi kohanenud siinsete söötmis- ja pidamistingimustega ning paistab silma vähenõudlikkuse ja vastupidavuse poolest.

Suurim eesti hobuste kasvataja, Muhu saare Tihuse hobuturismitalu peremees Martin Kivisoo kirjeldab eesti tõugu hobuseid kui töökaid ja vastupidavaid loomi, kes on lahutamatu osa eesti kultuurist. „Iga hobune muutub sajandite vältel oma rahvaga ühte nägu, nii on valitud ja kujundatud ka eesti rahva karakteriga sobiv hobune,“ toob Kivisoo välja sarnasuse rahva ja hobuse vahel. Ta lisab, et eesti hobusele on tugeva töötahte kõrval omane ka kangekaelsus.

Vaatamata erinevatele mõjutustele on jäänud eesti hobune nii nagu eesti rahvaski oma üldiste omaduste poolest selliseks nagu ta oli sajandite eest. Mõistagi on koos igapäevaelu ja tööülesannete muutumisega muutunud veidi ka tema välimik. Kui veel 20. saj algul oli soovitud eesti hobune madalajalgsem põllumajandushobune, siis sajandi teisel poolel sai aretustöö sihiks kõrgejalgsem, suurem ja raskem hobune.

Eesti hobune on osa eestlaste rahvaloomingust, milles peegeldub ühelt poolt karm loodus, teisalt meie esivanemate hoolsus, püüdlikkus ja tarkus loomadega ümberkäimisel. Kõik see väljendub eesti hobuse tugevuses ning tema kujutamises nii esemetel kui rahvaluules.

Praegusel ajal on eesti hobuste karjatamisel suur tähtsus traditsiooniliste loodusmaastike ja tasakaalustatud ökosüsteemi säilitamise ning rahvatraditsioonide jätkamise juures.

EESTI HOBUNE

Eesti tõugu sugutäkk Rannik 747E.

Kuulus juba ennemuiste

Eesti hobune oli tuntud juba ennemuistsetel aegadel. Arvatakse, et soome-ugri rahvad kodustasid hobuse varem kui naaberrahvad, tulles Euroopa aladele hobustega, mitte jalgsi nagu paljud teised rahvad. Venemaa Keiserliku Ratsaarmee hobuseteadlase K. Petersoni arvates pärinebki eesti

hobune sealt samast, kust eesti rahvas – Kaspia mere ja Uurali-äärsetelt aladelt.

Esimesed kirjalikud märkmed eesti hobuste kohta pärinevad 11. saj maadeuurijalt Bremeni Adamilt, kes tõstab oma reisikirjeldustes eestlasi esile rikkuse ja heade hobuste poolest.

EESTI HOBUNE

*Tänapäeval on eesti hobuse hooleks poollooduslike rohumaade hooldamine.
Meeleldi söövad nad rannaniidul värsket roogu ja joovad merevett.*

Talletatud on legende eestlaste „dessantidest“ Rootsi, mille järgi olid eesti meestel väledad hobused paatidega kaasas. Kindlasti oli kohalikul hobusel suur tähtsus ka eestlaste muistse vabadusvõitluse juures 13. sajandil.

Eestist pärit Kaasani ülikooli professor C. Blumberg kirjutas 1887. a oma raamatu „Eesti hobune“ sissejuhatuses: „Niipalju on meil teada, et eestlastel 12. aastasajaks, s.o sel ajal, kui sakslased meie maale tulivad, palju häid hobuseid oli“.

Ka Läti Hendrik kiidab oma kroonikas „Saaremaa hobuseid“: „Vanad eestlased ei läinud kunagi ilma hobuseta sõtta! Lätlased korraldasid eestlaste maadele sõjaretki, et viia saagina kaasa siinseid hobuseid“.

1870. aastatel uuris Saksamaa Halle ülikooli professor C. Freytag kolmeteist Venemaa metsahobusetõugu, nimetades neid ponideks, klepperiteks ning suuremaid isegi topeltklepperiteks (klepper on saksa keeles väike hobune,

EESTI HOBUNE

ka setukas või kronu). Eesti hobust hindas ta kõrgelt obi, vjatka, petšoori ja mitmete teiste tõugude parandajana.

Sajandeid oli eesti hobune Liivi- ja Eestimaa talupoegade ainus hobusetõug. 19. saj keskel, kui talude päriseks ostmisega vajati tugevama veojõuga hobuseid, kerkis päevakorda Eesti kohaliku hobusetõu parandamine ja täiustamine. Teadliku hobusekasvatuse alguseks peetakse Eestis 1855. a, kui Liivimaa aadlikonvendi koosolekul tõstatati üles küsimus, kuidas päästa eesti hobust hävingust. Otsustati, et eesti hobuse säilitamiseks ja tema omaduste parandamiseks tuleb asutada hobusekasvandused. Aasta hiljem asutati Tori hobusekasvandus.

Aretuses valitses kaks voolu: ühed pooldasid „maatõugu“ märade parandamist välismaiste täkkudega, teised (peamiselt talupojad) tõestasid katsetuste varal, et Eesti kohalikud hobused on vastupidavad, tugevad ja vähenõudlikud ning nende suuremaks muutmine peab toimuma puhasaretuse teel.

Eesti hobuse plaanipärane puhasaretus algas 1921. a, kui Haapsalus registreeriti Eesti Maahobuste Kasvatajate Selts. Iseisivas Eestis aretati eesti hobuse baasil kaks uut kohalikku tõugu: tori hobune ja eesti raskeveohobune. Viimased vallutasid lõviosa Eesti mandrist, jättes kohaliku ehk aborigeeni hobuse peamiselt saartele ja Lääne-Eestisse.

Suur tööjõud

19. saj keskpaigast hakati pidama talupoegade hobuste söidu- ja võimekusvõistlusi. Kuna seni oli otsustatud hobuste veojõu üle üksnes välimuse järgi, siis ei osatud arvatagi, et väikesel hobusel võib olla nii suur jõud. Toris sündinud kõrb täkk Vapsikas, kes oli 141 cm kõrge ja 401 kg raske, vedas 1865. a Riias munakiviteel 358 puudast ehk pea kuue tonnist koormat. Moskvas oli üks vene talupoeg sarnast võistlust nähes hüüdnud: „Eta ne lošad – eta tšuda! (See ei ole hobune – see on ime!)“.

Hea esinemise tõttu saadeti Vapsikas 1867. a tsaaririigi kullul Pariisi rahvusvahelisele näitusele, kus ta vedas koormat kaaluga 6160 kg. See koorem oli enam kui 15 korda raskem kui hobune ise! Selle vägiteoga teenis Vapsikas esimese koha ja auhinnaks hõberaha.

20. saj kahekümnendatest aastatest hakati eesti hobuse kasvu ja kehamassi suurendamiseks ning tõuomaduste parandamiseks sisse tooma soome tõugu täkke. Tolleaegset eesti hobust oli võimalik kasutada põllutöödel kuni 30. eluaastani. Neljakümnendateks aastateks oli eesti hobuse kõrgus ja kehamass rahuldavalt suurenenud ning üha suuremal määral hakati kasutama eesti hobuse puhasaretust. Sellel perioodil hinnati hobuseid suutlikkusvõistluste abil. Alates 1937. aastast tehti noorhobuste tõuramatusse märkimiseks kohustuslikuks veokatsed, kümme aastat hiljem pikendati jõudluse katsetamine 25 km pikkuse distantsini. Aastast 1953 katsetati hobuseid ka maksimaalveos.

EESTI HOBUNE

Vabapidamisel olev põlistõugu eesti hobune saab varssumisega ise hästi hakkama. Vaevalt tunnivanust varsapoissi on tulnud juba uudistama pisut vanem eakaaslane.

Alates 1980. aastatest on pandud senisest suuremat rõhku eesti hobuse ratsaspordiomaduste parandamisele. Aretustööd on saanud edu: 2005. a Eesti meister ponide takistussõidus oli eesti ristan dtäkk Anakee ning Eesti meistrivõistlustel ponide klassis kuulus kolm parimat kohta eesti hobustele.

Hobuste jõud ja tervis pandi tõsiselt proovile 2005. a suvel, kui kaksteist hobust, nende hulgas kaks eesti tõugu hobust, asusid Hiiumaalt Ristitee talust jalgsi teele Austria poole. Hobused läbisid 70 päevaga rohkem kui 2000 km ning pidasid hästi vastu.

EESTI HOBUNE

Eesti hobune tänapäeval

Eesti hobuse populatsioon on viimaste aastate jooksul suurenenud mitu korda. Kui 2001. a tuli Eestis ilmale 111, siis 2006. a juba 199 eesti tõugu varssa. Sellele on aidanud kaasa alates 2001. a eesti hobuste pidajatele maks- tav põllumajanduslik keskkonnatoetus, aga kindlasti ka eesti tõu populariseeri- mine ja rahva elujärje paranemine.

ÜRO Toidu- ja Põllumajanduse Orga- nisatsioon (FAO) kuulutas 1993. a eesti hobuse ohustatud tõuks. Kümme aastat hiljem Eesti Hobusekasvatajate Seltsi üldkoosolekul kinnitati eesti hobuse säilitus-aretusprogramm aastateks 2003–2010.

Säilituse ja tõuaretuse eesmärk on kohaliku aborigeense hobuse säilitamine koos sellele omase kindla põlvnemise, välimiku ja mitmekülgse töövõimelisusega. Programmi on kaasatud kõik tõuhobused, kes on kantud tõuraamatusse. Praegu hõlmab tõupopulatsioon ca 650 suguhobust.

Tagamaks eesti hobuse püsimist Eestimaal, tema genofondi säilimist, selle hobusetõu teadvustamist ning väärtustamist, asutati 2000. aasta augustis Eesti Hobuse Kaitse Ühing. Ühing seisab eesti hobuse puhasaretuse eest, korraldab teabeüritusi ning koostab temaatilisi trükiseid.

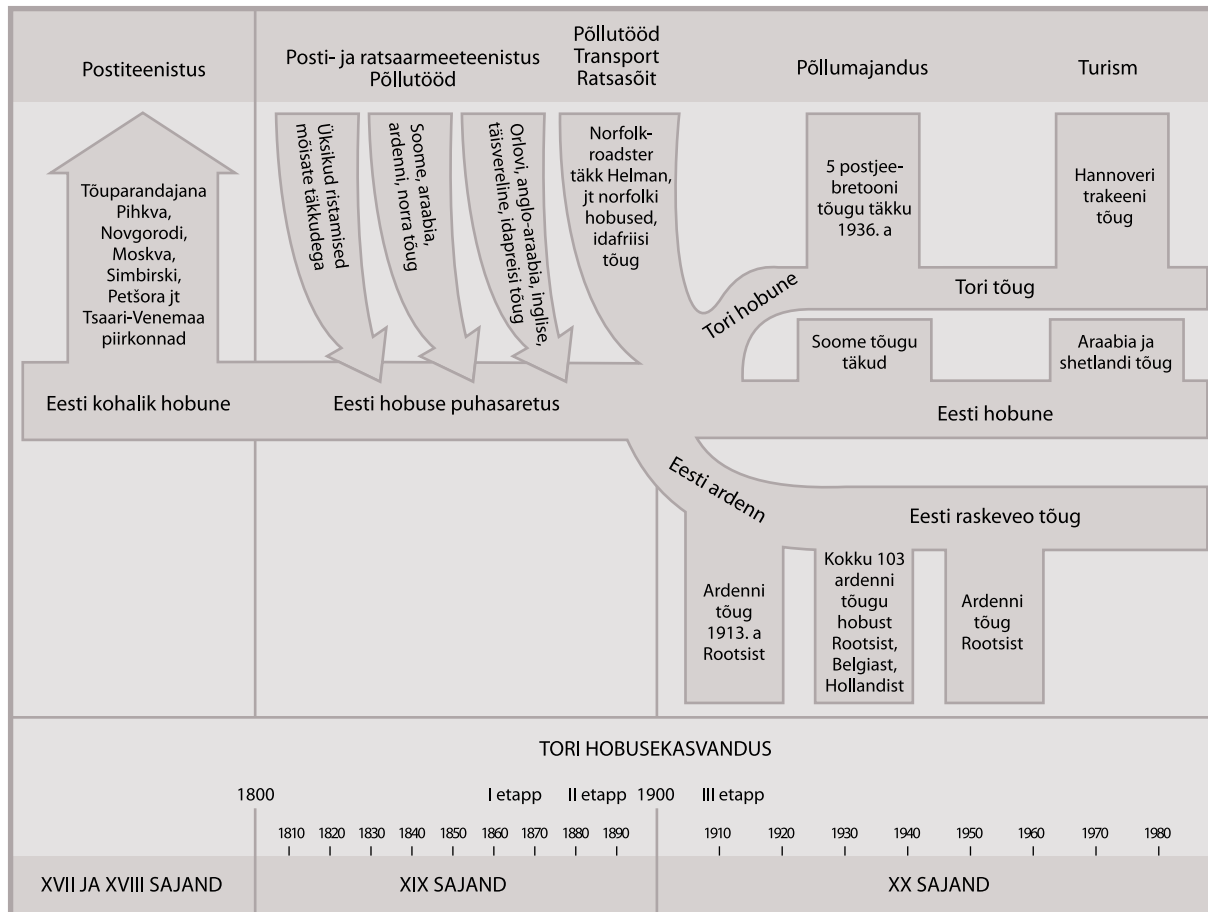
Eesti hobune on hästi värviline ja tihti leidub selles tõus väga huvitava värvusega hobuseid. Esiplaanil heleda laka ja sabaga hõbemust mära.

Sedamööda, kuidas inimeste jõukus kasvab, tuleb ka hobuseid juurde. Praegusel ajal peetakse eesti hobuseid peamiselt taludes, enamasti saartel. Aga eesti hobuste kasvatamine võtab hoogu ka mandril.

2007. a andmetel on Saaremaa suuremad kasvatajad Pihlta Hobusekasvandus, Jaan-Aleksander Rooda ja Heino Kallas (kõigil 63 hobust), Kalvar Ige (41 hobust), Muhumaal Tihuse Turismitalu (186 hobust) ja Hiiumaal Ristitee talu (35 hobust). Mandri-Eestis on arvukamalt eesti tõugu hobu- seid Roomet Vahtrasel Lahemaal (11 hobust) ning Roland Raigi hobusekasvanduses Harjumaal (18 hobust).

EESTI HOBUNE

Hobusetõugude kujunemine Eestis

Koostaja: Heldur Peterson.

EESTI RASKEVEOHOBUNE

KUI ARDENN TULEB, SIIS MAAPIND MÜDISEB

Tõu nimetus: eesti raskeveohobune

Tõuraamatu ja -seltsi asutamisaasta, koht: 1921, Rakvere

Populatsiooni levikuala: peamiselt Ida- ja Lääne-Virumaa

Põhilised kasutusalaad: väiksemad talu- ja metsatööd, meelelahutus

Populatsiooni suurus (2006): ca 180

Aretusorganisatsioon: Eesti Hobusekasvatajate Selts

Üldist

Eesti raskeveohobune on keskmise suurusega tüse ja madalajalgne põllumajandushobune. Tema pea on suur ja nina pikk, kael lühike ja lihaseline, selg samuti lühike, aga lai. Ta paistab silma hästi arenenud lihastiku ja tugeva luustiku poolest, kabjad aga kipuvad olema rabedasarvelised. Värvuselt võib eesti raskeveohobune olla raudjas, kõrb või must.

Tugev ja sõbralik hobune

Eesti raskeveohobuse tõug on aretatud kohaliku eesti hobuse ristamisel ardenni tõugu täkkudega. Kuigi tõu aretus ulatub tagasi 1860. a, on praegune tõunimetus „eesti raskeveohobune“ siiski hilisem. Kuni 1953. a nimetati seda hobust eesti ardenniks. On tõenäoline, et uus nimetus tuletati tolle aja populaarse ürituse – raskeveovõistluse järgi.

Nii nagu korralikule tööloomale kohane, on eesti raskeveohobune vastupidav ja tugev, hea tervise ja rahuliku loomu-

ga. Tema keskmine eluiga jääb 22–25 aasta ümber. Heades söötmistingimustes arenevad noorhobused kiiresti, sageli saavad nad täiskasvanuks juba enne kolmandat eluaastat.

Tugevus ja vastupidavus annavad suure töövõime. Tema laialdasele kasutamisele põllu- ja metsatööl aitab kaasa hea veotahe ja jõuline liikumine. Tema jõudlus pannakse proovile iga-aastastel tõuhobuste sõidu- ja veokatsetel. Tulemused on muljetavaldavad. Näiteks 1995. a läbis täkk Naksur Toris ühe kilomeetri traavi kahe minuti ja 37 sekundiga, järgmisel aastal aga ühe kilomeetri sammu distantsi kaheksa minuti ja 26 sekundiga; 1998. a vedas mära Neevi kahetonnise koormaga kelku.

Vanasti oli hobusemeestel tavaks öelda, et kui tood Põhja-Eestist raskeveohobuse, siis võta sealne mineraalaineterikas sööt ja kõva pinnas ka kaasa. Kuigi praegugi on raskeveohobune levinud eeskätt Põhja-Eesti paese pinnasega aladel, koguvad tema rahulik loomus ja töövõime üha enam tunnustust ka mujal Eestis ja isegi välismaal.

Ta sobib hästi nii oma turjal inimesi sõidutama, kui saani või vankrit vedama. Tema laial seljal esimest ratsasõitu tehes vabanevad suurte loomade ees hirmu tundvad algajad ratsutajad hobusehirmust. Seetõttu on ta pälvinud suure populaarsuse ka välituristide seas ning nii mõnigi soomlane või rootslane ihkab rahulikku ja tugevat „eestlast“ oma koju kaasa võtta.

Soomaa rabade vahel Riisa Rantšot pidav Ande Arula peab raskeveohobust eriti südamelähedaseks abiliseks, sest

EESTI RASKEVEOHOBUNE

Eesti raskeveohobuste ülevaatusel.

peale turistide söidutamise sobib loom hästi just selliste soiste alade hooldamiseks, kus on traktoriga töötamine võimatu.

Eesti raskeveohobune on peale töö ja meelelahutuse vajalik loom ka keskkonna hoidmisel ja maastikupildi kujundamisel.

Ardennist raskeveohobuseks

Esimesed ardennid tõi akadeemik A. Th. Middendorf Tori Hobusekasvandusse 1862. a Belgias. Pärast seda hakkasid mõisnikud ardenni täkkusid sisse tooma ja kasutama täiesti koordineerimatult. Kaootilisele tegevusele tegi lõpu Baltimaade Külmavereliste Hobuste Kasvatajate Seltsi

EESTI RASKEVEOHOBUNE

2006. a Viru-Nigulas Eesti Hobusekasvatajate Seltsi poolt korraldatud raskeveohobuste päeval oli kavas ka rakendite vigursõit.

asutamine 1911. a. Seltsi eesmärk oligi ardenni hobuste aretust süsteemselt teha. Paraku algas mõne aasta pärast Esimene maailmasõda, mis pani seltsi tegevusele punkti.

1913. a ostis rühm Virumaa mõisnikke Rootsist ardenni tõugu noorhobuseid, mis paigutati Virumaa ja Harjumaa mõisatesse. Sellega pandigi alus ardenni hobuste kasvatamisele Põhja-Eestis.

1920. a korraldas Eesti Vabariigi Põllutööministeerium ülemaalse hobuste registreerimise, et teha kindlaks, millist tõugu hobuseid ühes või teises Eesti piirkonnas üldse

leidub. Kogutud andmete põhjal soovitas ministeerium aretada Eestis kolme tõugu hobuseid: eesti, tori ja ardenni hobust.

1921. a asutasid ardenni hobuste kasvatajad Virumaa Hobusekasvatuse Seltsi, mis nimetati hiljem Ardenni Hobuste Tõuseltsiks. Selts alustas ardenni hobuste kandmist tõuraamatusse ning korraldas sihipärast aretustööd.

1922. a võeti vastu esimene eesti ardenni hobuste tõumäärustik ja avati tõuraamat, mis jagas hobused kaheks: puhtatõulised ja ristandhobused. 1922–1923 võeti tõuraamatusse

EESTI RASKEVEOHOBUNE

Valik märasid eesti raskeveohobuste päeval.

51 eesti ardenni täkku ja 207 mära. Tõumaterjali soetamisel oli suur tähtsus Rootsist imporditud täkkudel. Täkkude, märede ja noorhobuste impordiks sai ka riigi toetust.

1925. a lõpuks oli eesti ardenni riiklikus sugutäkkude nimekirjas 15 täkku. 1931. a alustas Tori Hobusekasvanduses tegevust ardennide osakond. Ardenni Hobuste Tõuseltsi tegevuse katkestas Teine maailmasõda.

Pärast sõda jätkas ardenni hobuste tõuraamatu pidamist Rakveres asutatud Eesti Raskeveohobuste Riiklik Aretustõulava. Tegeleti aretustöö organiseerimisega kolhooside ja sovhooside tõufarmides. 1953. a nimetati eesti ardenni hobune ametlikult eesti raskeveohobuseks. Puhtatõuliseks kinnitati see tõug 1960. aastate lõpul.

EESTI RASKEVEOHOBUNE

Raskeveohobune tänapäeval

Pärast Eesti taasiseseisvumist läks eesti raskeveohobuste aretustöö taas erakasvanduste ja üksikute hobusekasvatajate kätte. Aga tõuhobuste arv hakkas kiiresti vähenema. Tõuraamatu pidamist ja aretustöö korraldamist jätkas Eesti Hobusekasvatajate Selts.

Viimaste aastate andmeid võrreldes võib loota, et raskeveohobuste arvukus hakkab tasapisi madalseisust välja tulema: kui 2003. a seisuga oli kantud tõuraamatusse 85 mära ja kuus tunnustatud sugutätku, siis kaks aastat hiljem oli märade arv tõusnud 103 loomani. Aastatega on suurenenud ka varssade arv. 2005. aastal tuli ilmale 21 eesti raskeveohobuse varssa.

Märade läheduses hakkavad täkid käituma väga jõuliselt.

EESTI RASKEVEOHOBUNE

Vaatamata oma suurusele on eesti raskeveohobused väga sõbralikud ja heasoovlikud.

2003. a kevadel toimunud Eesti Hobusekasvatajate Seltsi üldkoosolekul kinnitati eesti raskeveohobuste säilitus- ja aretusprogramm. Selle eesmärk on säilitada tõug ning aretada välja mitmekülgse kasutusotstarbega tööhobune, kes vastaks nii kohalikele loodustingimustele kui majanduslikele vajadustele. Paarid valitakse nii, et säiliksid tööle iseloomulikud omadused ega tekiks lähisuguluses olevate loomade omavahelisest ristamisest tingitud puudusi – sigivuse langust ja pärilike haiguste sagenemist. Selleks tuleb laiendada tõu leviala üle kogu Eesti ning kujundada välja uusi aretusliine teiste Euroopa külmaverelist tõugu täkkudega.

Alates 1995. a toimuvad igal suvel Raskeveohobuste Päevad, kus esitletakse parimaid ning neid saab näha võistlemas nii rakendis kui kelgu ees. Üldiselt on tugeva põllutööhobuse roll oma tähtsuse kaotanud ning tänapäeval kohtab raskeveohobuseid erinevatel üritustel rakendiloomadena, kes oma suursuguse hoiaku ja rahuliku meelega on paljude lemmikuks saanud.

2007. a suuremad eesti raskeveohobuste kasvatajad on Andres Supp (61 hobust), Rene Tarum (10 hobust), Jüri Pertel (7 hobust) Ida-Virumaal ning Ande Arula ja Viktoria Kaasik (mõlemal 6 hobust) Pärnemaal.

TORI HOBUNE

TORI HOBUNE ON MEIE KULTUURILOOMING

Tõu nimetus: tori hobune (eksisteerib 2 aretussuunda: tori universaalne hobune ja tori ratsaspordihobune)

Tõuraamatu ja -seltsi asutamisaasta, koht: 1920, Viljandi

Levikuala: kogu Mandri-Eesti

Põhilised kasutusala: ratsa- ja rakendisport, hobuturism, hobi- ja ökotalud

Populatsiooni suurus (2006): ca 1100

Aretusorganisatsioon: Eesti Hobusekasvatajate Selts

Üldist

Tori hobust on nimetatud eestimaiseks kultuuriloominguks, kultuuriloo elavaks pärliks, kelle aretamisega tehti algust pooleteise sajandi eest ning kelles on nähtud perspektiivi kasvatada nii tublisid neljajalgseid sõjamasinainaid tsaari ratsaväele kui ka tugevaid veoloomi talumeestele.

Tori hobune on elava temperamendiga, sõbraliku iseloomuga, vastupidav ja kergesti õpetatav. Talle on iseloomulik keskmise suuruse ja laia otsmikuga pea, keskmise pikkusega, sirge ja lihaseline kael, lai rind, kumerad roided, tugeva ehituse ja hästi arenenud kõõlustega jalad ning keskmise suuruse ja kõva sarvega kabjad. Põhivärvus on raudjas, vähem tuleb ette kõrbe, musti, kollaseid ja halle hobuseid.

Ta on söötade suhtes vähenõudlik, lepib hästi kohalike võimalustega ja füsioloogiliselt varavalmiv. Kolmeaastasena on võimalik rakendada teda tööle ning kasutada sugu-hobusena. Noorhobuseid on kerge õpetada. Tööhobusena kasutatakse teda 20.–23. eluaastani. Raskete koormate

vedamisel on näidanud tori hobune üles head veotahet ja suurt jõudu.

Nii nagu teistelgi Eesti päritolu hobustel, on ka tori hobusel ratsa- ja veoülesannete kõrval täita roll liikide mitmekesisuse ja looduse hoidjana.

Tori tõugu hobuste areng ja arvukus on käinud alati ühte sammu majanduse, eeskätt muidugi põllumajanduse arenguga. 1927. a, kui Eestis oli hobuseid rohkem kui kunagi varem või hiljem, moodustasid siinsest 130 sugutäkust tori hobused tugevalt üle poole.

19. saj toimusid kogu maailma majanduselul suured muutused. Koos tööstuse arengu ja linnade suurenemisega suurenes nõudlus toiduainete järele, samas vähenes aga toiduainetootjate osakaal elanikkonnas. Põllumajandus muutus – mindi üle külvikordadele, maid hakati kuivendama, harkader asendus hõlmadruga, karuäke raudäkke, kultivaatori ja teiste tööstuslikult toodetud uute põllutööriistadega.

Uute põllutööriistade kasutamisel läks vaja suuremat ja tugevamat hobust kui eesti hobune oma 350 kg raskuse kehaga. Hobuse veojõu suurendamiseks hakati eesti hobust ristama mitmesuguste teiste hobusetõugudega. Selline tegevus aga seadis ohtu eesti hobuse kui tõu tuleviku.

19. saj keskpaigas tekkis Eesti maaellu uus jõud – eesti talupoeg. Pärisorjuse kaotamine ja talude päriks ostmine panid aluse talumajapidamiste arengule. Kuna talupidajatel puudus võimalus soetada uusi võõraid tõuge, kasvatati esialgu taludes eesti hobust edasi.

TORI HOBUNE

Ajalugu

Tori hobuse aretamine sai alguse 1856. a asutatud Tori Hobusekasvandusest, mille põhieesmärgiks sai kohaliku hobusetõu täiustamine. Sisuliselt tehti algust uue hobusetõu aretamisega. Tori Hobusekasvanduse teaduslikuks juhendajaks saanud akadeemiku A. Th. Middendorffi eestvedamisel osteti Torisse peale 50 eesti tõugu mära ja kaheksa noore täku veel soome tõugu mäsarid ja täkke ning kolm araabia täkku Saksamaalt. Erinevat tüüpi hobuste abil püüti suurendada eesti hobuse kõrgust ja töövõimet.

Ristamise tulemused põllumehi ei rahuldanud, sest saadud ristandid olid küll väliselt ilusad, kuid väikese elumassiga ja nõrgad – põllumajanduses kõlbmatud.

1889. a hakati looma päris uut tõugu selle tarvis kasutama puhtaverelisi täkkusid. Ristamine ei andnud häid tulemusi, kuni osteti Poolast täkk Hetman, keda kasutati sugutäkuna aastatel 1892–1912. Hetmani isa oli norfolk-roadsteri tõugu täkk Stuart ning ema teadmata päritolu hunteri-tüüpi mära (võimas universaaltüüpi ratsahobune). Hetman oli raudjas, tugeva kehaehituse ning hästiarenenud lihaste ja jäsemetega, tal oli hea iseloom. Tema järglased paistsid silma söötade hea omastatavuse, elava temperamendi ja suure vastupidavuse poolest.

TORI HOBUNE

Neid võis edukalt kasutada nii põllu- kui transporditöödel, samuti ratsahobustena. Hetmanist saigi tori hobuse esiisa. Temaga paaritati üle 1000 mära.

1895–1914 toodi Eestisse pidevalt uusi norfolki tõugu sugutäkke, keda kasutati tori tõu aretuses. Samas puudus aretustöös sihikindlus ning süsteemid eriti tõugude ristamisel viisid selleni, et tori hobusest sai veo- ja ratsahobuse segu – kord raskeveotüüpi väheliikuv, kord väga kerge traavlitüüpi. Mõnede juures olid ülekaalus kohaliku eesti tõu omadused, palju tuli ette kehaehituselt mitteharmoonilisi hobuseid.

Esimene maailmasõda (1914–1918) avaldas laastavat mõju nii kogu Eesti kui ka Tori Hobusekasvandusele. Paremad hobused, nende seas sugutäkkud, rakendati sõjaväe teenistusse. Pärast sõda ja maareformi mitmekordistus Eestis talude arv ning hobuste järele tekkis suur ühiskondlik vajadus. Eriti suur oli vajadus arendada edasi universaalse kasutustarbega tori tõugu.

1925. a kinnitati tori hobuste tõumäärustik ning tunnustati tori tõugu eraldi hobusetõuks. Pärast seda sai tõuaretustöö Tori Hobusekasvanduses kindla suuna: seati eesmärk aretada hästi arenenud keha, tugeva luustiku ja kõõlustega, kohalikele tingimustele kohandatud universaalset tüüpi põllumajanduslik hobune. Eesmärgi saavutamiseks toodi kasvandusse sõjast alles jäänud Hetmani pojad Harri ja Hofrihter. Märade hulgast praagiti välja ebatäiuslikke.

Samal ajal hakati pidama ratsavõistlusi. Ratsatüübilisi takke püüti koondada Järva- ja Viljandimaale, kus kasvatati

ratsahobuseid kaitseväge tarvis. 1935. a rajati Tartu lähedale Vorbusele kaitseministeeriumi ratsahobuste kasvandus, mis põhines tori tõugu märadel.

Kuid 1930. aastate keskel hakkas pikaajaline sugulusaretus avaldama mõju nii hobuste tervisele kui välimusele. Ilmale hakkas tulema nõrgajalgseid, kergeid ja halvasti arenenud kehaga hobuseid, kes olid vastuvõtlikud mitmesugustele haigustele. Tekkis vajadus uue tõu kasutuselevõtmiseks. Vaja oli leida selline tõug, mille abil saaks tõsta hobuste elujõulisust ja tugevust, suurendada massiivsust ja parandada välimikku, kuid mis ei muudaks tori hobuse juba väljakujunenud tüüpi. Leiti, et selleks sobib postjer-bretagne ehk bretooni tõug. Nii toodigi Tori Hobusekasvandusse viis uut takku, kes said nimed Uhke, Virk, Tugev, Sammur ja Loots. Bretooni hobustega ristamine andis Hetmani järglastele suurema kehamassi, kuid säilitas elava iseloomu ja hea liikuvuse. Nende järglased paistsid silma korrapärase välimiku, hästi arenenud lihastikuga ning olid tugevad ja terved. Samal ajal ristati tori hobuseid kohaliku eesti tõuga, et tori hobuse juures säiliks harjumus kohaliku sööda ja kliimatingimustega, samuti vastupidavus.

Et aretustöös hobuse tüüpi selgemalt eristada, hakati 1930. aastatel eristama raskemat ja kergemat tori hobust. 1960–1970. aastatel sai kasvatuse eesmärgiks tõuhobuste müük, peamiselt Nõukogude Liitu sealsete hobuste parandamiseks. Samal ajal jäi soiku hobuse kasutamine põllutöödel ning algas hobuste massiline hävitamine. Pärast Eesti taasiseseisvumist asendus idaturg hobuste müügiga lääne poole. Eestis võeti suund tori ratsaspordihobuse aretusele.

TORI HOBUNE

Vanatüübiline tori hobune on asendamatu abimees talutöödel.

TORI HOBUNE

Tori hobune tänapäeval

Iga tõuraamatusse kantud tori hobust hinnatakse seitsme tunnuse alusel: tüüp, keha, jalad, samm, traav, galopp, hüpe ja üldmulje. Sugutäku või sugumära aretusväärtus selgub pärast järglaste hindamist. Noorhobuseid hinnatakse esimest korda kahe aasta vanuselt.

Hobuste võimeid võrreldakse kilomeetri sammu ja kilomeetri traavi distantsil, vanemaid hobuseid ka kaugusveos. Jõudluskatsed kinnitavad, et tori hobused paistavad silma kiire liikumise ja suure veotahte poolest.

2003. a lisati tori hobune ohustatud tõugude nimekirja. Koostati tori hobuste säilitus- ja aretusprogramm, mille aluseks on tori tõugu hobuste populatsioon alates Tori Riikliku Hobusekasvanduse suguraamatutest, samuti 1921. a avatud tõuraamatud. Säilituse ja aretuse eesmärk on aretada kohalikes tingimustes tori tõugu hobuseid, kellel säilib tüübi ja põlvnemise ühtsus, sotsiaal-ökonoomiline väärtus ja geneetiline iseärasus. Tõusiseselt aretatakse kahte tüüpi: tori universaalset ja mitmekülgset tori sporthobust.

Tõuloomade valikul peetakse oluliseks põlvnemist, tüüpi ja väljanägemist, liikumist, hüppeosavust, samuti tervist,

Tori hobune on suurepärase rakendihobune. Tori HK 150 aasta juubeliüritustel esitati esmakordselt kuuehobuserakendit.

kohanemisvõimet, söödakasutust, iseloomu, temperamenti, jõudlust ja sigivust.

Tori hobuste kasvatajaid on Eestis üle 450, enamikul nendest on kuni kolm hobust. 2007. a suuremad hobusekasvandused asuvad Pärnumaal: Tori Hobusekasvandus (48 hobust) ja Andres Kallaste Hobusekasvandus (46 hobust); Tartumaal: Hillar Kald (52 hobust) ja Jüri Somelar (29 hobust). Suuremate kasvanduste hulka kuuluvad ka OÜ Topi Mõisa hobusekasvandus Läänemaal (28 hobust) ja Elle Mässaku hobusekasvandus Järvamaal (22 hobust).

TORI HOBUNE

Kaasajal on tori hobust aretatud sportlikumaks.

EESTI VUTT – MAAILMA ESIMENE ARETATUD VUTITÕUG

Tõu nimetus: eesti vutt

Levikuala: Tartumaa

Populatsiooni suurus (2006): ca 6700

Aretusorganisatsioon: Eesti Linnukasvatajate Selts

Üldist

Maailmas on möödunud sajandi 50ndatest aastatest alates laialdaselt levinud põldvutikasvatus. Jaapani põldvutt on väikseim põllumajanduslind, kes kodustati mitmesaja aasta eest Hiinas. Põldvutitõugusid kuni eesti vuti tõuks tunnustamiseni seni ametlikult tunnustatud ei olnud.

Eesti vuti tõug kinnitati 1988. a kui esimene muna-lihavutitõug maailmas ja esimene Eestis aretatud linnutõug. Vutitõu aretustöö toimus alates 1978. a Kaiaveres Tabivere lähedal Jõgevamaal professor Harald Tiku juhtimisel.

Eesti vutt on aastast 1993 kantud Ülemaailmsesse säilitamist vajavate linnu- ja loomatõugude nimekirja (*World Watch List for Domestic Animal Diversity*) ja 2001. a kantud ohustatud tõugude nimekirja, kelle säilitamise peab tagama asukohariik.

Eesti vutid on ümara kehaga, lühikese saba ja kaelaga. Sulestiku põhivärvus on tuhmjas ookerpruun, tumepruunide vöötidega. Isaslinnu kehamass on 172 g piires. Emasvutid on isasvuttidest suuremad – nende kehamass kõigub 190 g ümber.

Vutikasvatuse leviku aluseks on nii nende munade kui ka liha kõrged dieetilised omadused. Põldvutimunadele omistatakse organismi üldist toonust tõstvat ja paljusid haigusi

ravivat toimet. Uuringud on tõestanud, et massilt ühele kanamunale vastavad 5 vutimuna sisaldavad kanamunast 5 korda rohkem fosforit, 7,5 korda rohkem rauda, 6 korda rohkem B1-vitamiini, 15 korda rohkem B2-vitamiini. 7–14 g kaaluv vutimuna sisaldab 13,1% proteiini, 11,2% rasva ja 1,1% mineraalaineid. Keedetult ja suitsutatult säilivad vutimunad külmkapis kuni kolm kuud.

EESTI VUTT

Eesti vuti munad on väga erineva värvusega.

Vutikasvatus Eestis

Esimesed vutid toodi Eestisse 1967. a ja need pärinesid Jugoslaaviast. Kaarepere metsakatsejaama põldvutifarm Kaiaveres oma 45 000 linnuga oli omataoliste seas Euroopa suurim. 1. jaanuaril 1991 oli farmis 33 800 lindu. 1990. a munesid vutid Kaiaveres 6,3 mln muna. Keskmiselt saadi ühelt linnult 309,1 muna aastas. Parima linnu aastatoodang oli 327 muna.

Oma osa vutikasvatuse arengusse Eestis andsid Kaiavere vutifarmiga liitunud tütarfarmid. Need 1987. a ehitatud ja hästi mehhaniseeritud farmid tootsid 1990. a kokku 1,85 mln haudemuna. Need farmid kuulusid Tiit Kollistile Elvast, Rene Treierile Äksist ja Ülo Pullisaarele Leiest. Kokku toodeti 1990. a Eestis 7,1 mln vutimuna ja 6,1 t vutiliha.

EESTI VUTT

Vutte peetakse enamasti puuris.

Eesti Vabariigi iseseisvumisega kaasnenud elanikkonna ostuvõime järsk langus ja Venemaa tollipiirangud andsid tagasilöögi meie vutikasvatusele. Venemaa biotööstuse kui suurostja kaotamisega kadus ka vutikasvatuse põhiline äripartner. Kaiavere vutifarm ja tema kaks tütarfarmi lõpetasid oma tegevuse. 1993. a jäid tööle ainult Matjama vutifarm Tartumaal ja Rene Treieri väikefarm Äksis. Eesti vutikasvatus jõudis kolme aastaga madalseisu ja aastatepikkuse tööga

loodud uut linnutõugu ähvardas oma kodumaal väljasuremine. 1996. a suleti Matjama farm ja eesti vuti genofond säilis ainult Rene Treieri väikefarmis.

Eesti vuti tänapäev

2001. a ostis Matjama farmi hooned Ülo Pullisaar ja rakendas juba 2002. aastaks tööle ¼ endisest farmi võimsusest. Nüüdseks on farmi nimeks saanud Järveotsa farm ja

EESTI VUTT

Vutt on väikseim põllumajanduslind.

päevas toodetakse seal ca 12 000 muna. Hiljaaegu avati farmis euronõuetele vastav vuttide tapamaja.

Eesti vuti säilitamise ja edasise aretustöö koordineerimiseks käivitati vutikasvatuse programm "Eesti vutitõu geneetiliste ressursside taastamine aastail 2001–2006", millele on koostatud järgnevateks aastateks ka jätkuprogramm. Programmi täitmisel kasutati alates 2001. a puhasaretust. Alates 2003. a hakati eesti vutitõu aretuses aga kasutama

ristamist, mille eesmärgiks oli prandada eesti vuti lihaomadusi, kasvukiirust ja söödakasutust.

Kuivõrd eesti vutitõu loomisel said kord juba kõik need etapid läbitud, kaasa arvatud arvutiprogrammide koostamine ja arvutite kasutamine selektsioonitöös, ei tohiks eesti vuttide produktiivomaduste taastamise ja säilitamise programmi elluviimine olla väga raske.

